

PRIGLY BÉLA:

A BÉRALAPELLENŐRZÉS STATISZTIKAI VONATKOZÁSAI

A szocializmus építésének elengedhetetlen feltétele a munka termelékenységének állandó emelkedése. A termelékenység folytonos növekedése az az erő, mely előreviszi a fejlődést, a termelékenység színvonala határozza meg egy-egy társadalmi rendszer fejlettségét. Lenin azt tanítja: „A kapitalizmust az győzheti le véglegesen, és az is fogja véglegesen legyőzni, hogy a szocializmus a munkának új, sokkal magasabb termelékenységét hozza létre.“

Nem szabad azonban egy pillanatra sem megfeledkeznünk arról, hogy a munkatermelékenység és az életszínvonal alakulásának viszonyában a termelékenységnek gyorsabban kell emelkednie az életszínvonalnál, a munkabéreknél. Ennek hiányában épp azokat az anyagi előfeltételeket nem lehet megteremteni, melyek a bérek emelkedését, a növekvő szükségletek kielégítését lehetővé teszik, tehát ezen az úton haladva, valóban „megennénk a jövőnket“.

A Magyar Dolgozók Pártja II. kongresszusán tartott beszámolójában Gerő elvtárs rámutatott arra, hogy ezen a téren még nagyon sok tennivalónk van, sok hiányosságot kell felszámolnunk. Ötéves tervünk első évében a munka termelékenysége ugyan figyelemreméltó emelkedést mutat, azonban feltétlenül fel kell figyelni arra, hogy „hogyan változott a termelés értéke 100 forint kifizetett munkabérre vonatkozóan. Itt nem emelkedés van, hanem némi csökkenés: a nehéz- és könnyűiparban egy év alatt 100 forint kifizetett bérre vonatkoztatva, a termelés értéke 2,6 százalékkal, az építőiparban pedig 1,6 százalékkal csökkent. Mászóval iparunkban a beralap gyorsabban növekedett, mint a termelés, amit nem lehet normálisnak tekinteni“.

Az elmondottakból kitűnik, hogy a beralapok felhasználását, a bérekkel való gazdálkodást fokozott mértékben kell ellenőrizni, ügyelve arra, hogy a termelés emelkedésének üteme gyorsabb legyen, mint a béreké.

A beralappal való helyes gazdálkodásnak már a tervezés vonalán meg kell nyilvánulnia. A beralapterveknek is feszítetteknek kell lenniök, a tervezés terén minden lazaságot feltétlenül fel kell számolnunk. A következő lépés viszont a rendelkezésre álló beralapok felhasználásának ellenőrzése, összevetése a termelési terv teljesítésével, vagyis lényegében az, hogy a tervezett beralap csak a termelési terv teljesítésének arányában használható fel.

A bérfelhasználás ellenőrzését mai formájában nálunk a 319/17/1950. N. T. sz. határozat alapján a Magyar Nemzeti Bank Pénzforgalmi osztálya

végzi. Ez az ellenőrzési rendszer már múlt év júliusa óta hatályban van ugyan, azonban az ez év februárjától kezdve bevezetett új rendszer biztosítja csak az ellenőrzésének valóban hatásos módját. Eddig az időpontig ugyanis a Nemzeti Bank a béreket utólagosan ellenőrizte, és általában az 5%-ot meghaladó túllépés esetén erről az illetékes minisztériumot értesítette. Annak ellenére, hogy a munkásoknak kifizetett béreket külön is nyilván kellett tartani, az ellenőrzés lényegében mégis csak az összes béralapra terjedt ki, mivel ezt viszonyította a Nemzeti Bank a termelési terv teljesítéséhez, tehát erre nézve vizsgálta a relatív túlkiadást, illetve megtakarítást.

Az ellenőrzésnek ez a módja azonban nem ösztönözte a vállalatokat kellőképpen a béralappal való körültekintő gazdálkodásra, mivel a Nemzeti Bank a pénz relatív túlkiadás esetén is folyósította, és a vállalatok az 5%-ot meghaladó túllépés esetén fizetendő napi 1‰ bírság alól a feloldást a felügyeletet gyakorló minisztériumtól általában könnyen megkapták.

A fenti hiányosságok szükségessé tették a bérek felhasználásának a kifizetéseket megelőző ellenőrzését, melyet a Népgazdasági Tanács 27/2/1951. N. T. sz. határozata alapján 1951. februártól kellett bevezetni.

A jelenlegi rendszer szerint a termelési terv teljesítésével arányban álló túllépés csak a munkások állománycsoportjában indokolt. A többi állománycsoportban a termelési terv túlteljesítése esetén sem lehet a béralap-tervet túllépni, mivel a munkások béralakulása áll csak közvetlen kapcsolatban a termeléssel.

A munkásokon kívül külön történik a műszaki munkavállalók, külön az iparostanulók állománycsoportjában a bérellenőrzés, végül a többi állománycsoporttól elkülönítve ugyan, de egyébként összevontan vizsgálja a Nemzeti Bank az adminisztratív alkalmazottak, a kisegítő személyzet és a nem ipari csoport béralapfelhasználását. Ez a bontás azért szükséges, mert a műszakiaknál a prémiumokból adódó túllépések külön engedély nélkül is folyósíthatók, míg a vegyes kategóriában erre nincs lehetőség. Másrészt abból a megfontolásból kiindulva, hogy a műszakiak a termelés alakulására közvetve befolyással vannak, így a bérfelhasználás elbírálása is bizonyos vonatkozásban más elvek alapján történik. Az iparostanulók béralapjának nyilvántartását azért kell különválasztva kezelni, mert viszonylag alacsony bérük a többi állománycsoportot torzítaná.

Abban az esetben, ha a vállalatoknál túlkiadás mutatkozik, a béreket 5–20%-os túllépés esetén csak az illetékes miniszterhelyettes, 20% felett pedig csak a miniszter engedélyével lehet kifizetni.

Azokban az állománycsoportokban, melyekben a bérellenőrzés az abszolút túllépés figyelembevételével történik, a Nemzeti Bank a létszámot is ellenőrzi.

A bérellenőrzés azonban nemcsak kizárólag a Magyar Nemzeti Bank, és a szakminisztériumok feladata, hanem ebben a Központi Statisztikai Hivatal is résztvesz. A kérdésnek egyébként is több statisztikai vonatkozása van.

Míg a béralapellenőrzés utólag történt, addig a relatív túlkiadás, illetve megtakarítás megállapításához szükséges termelési adatokat a Központi Statisztikai Hivatal közölte a Magyar Nemzeti Bankkal. Az előzetes ellenőrzési rendszer bevezetése óta ezeket az adatokat az érdekelt vállalatok már közvetlenül jelentik az N. B.-nek. A Statisztikai Hivatalra épp ezen

a téren hárult egy komoly kérdés megoldása, tekintettel arra, hogy a bérfizetési napokra a termelési értékeket a vállalatoknak már meg kell állapítaniuk. A bérfizetési napok ugyanis a tárgyhót követő hó 8-a és 15-e közé esnek, mivel pedig a munkabérgénylési kimutatásokat a kifizetések zökkenőmentes teljesítése érdekében a bérfizetési napokat megelőzően legalább egy nappal kell a Nemzeti Bankhoz eljuttatni, ebből következik, hogy a termelési értéket számos iparágban már 7-én, 8-án meg kell állapítani. A termelési értéknek az eddigi 14-i határidőről 8-ra való előrehozatalát az N. T. határozata értelmében a Statisztikai Hivatalnak kell megszerveznie, az alkalmazandó módszereket meghatározni.

Az N. T. által megjelölt megoldandó konkrét feladatok mellett a Statisztikai Hivatal a beralapellenőrzésbe olyan módon is bekapcsolódik, hogy a statisztikai kérdőíveken bejelentett adatokat összehasonlítja a Nemzeti Bank beralapfelhasználási kimutatásával. Mivel az 1951. évi tervezési és statisztikai utasításokkal munkabérvonalon az 1951. évi Kálsz már teljes összhangban áll, a Statisztikai Hivatal és a Nemzeti Bank felé jelentett adatoknak pontosan egyezniük kellene. Ilyen értelmű nyilatkozatot egyébként a vállalatoknak a benyújtott bérgénylési kimutatáson alá is kell írniuk.

A gyakorlat azonban egyelőre még mást mutat. A Statisztikai Hivatal az 1951. januári, februári és márciusi adatokat összehasonlította, és ennek eredményeképpen megállapítást nyert, hogy a vállalatok túlnyomó része mást jelentett a Statisztikai Hivatalnak és mást a Nemzeti Banknak. Az eltérésekkel kapcsolatban a Hivatal a vállalatoktól indokolást kért, és a beérkezett válaszok részben több általános, elvi jellegű problémát vetettek fel, részben azonban sok könyvelési, illetve adatszolgáltatási hibára hívták fel a figyelmet.

*

Az eltérések egyik csoportja a termelési érték megállapításával kapcsolatos. A vállalatok még nem oldották meg kielégítő módon a termelési érték megállapításának előrehozatalát. A Nemzeti Bank felé jelentett adatok számos esetben csak előzetes jellegűek. A probléma elsősorban a befejezetlen termelés és a saját rezsiben végzett beruházások vonalán merül fel. A termelésben ez az a két tétel, melyet a vállalatok egy része jelenleg még bizonyos nehézségekkel tud csak a tárgyhónapot követő hó 8-ig megállapítani.

A befejezetlen termelés állománykülönbözését az 1951. évi tervutasítás, valamint a vállalati teljes termelést meghatározó 10.260/1951. O. T. sz. rendelet alapján általában csak a gépgyártás, a finommechanika, az erősáramú villamosipar, a gyengeáramú villamosipar, a közlekedési javítóműhelyek és a bőripar vonalán kell számbavenni, tehát csak azokban az iparcsoportokban, melyekben a gyártmányok átfutási ideje jelentős lehet. Ezenkívül az illetékes miniszter a felsorolt iparágak körét az Országos Tervhivatal és a Központi Statisztikai Hivatal elnökével egyetértésben még kibővítheti.

A befejezetlen termelés mérése többféleképpen oldható meg, így például leltározás útján, a műszaki elkészültségi fok alapján, normatív munkaórák vagy könyvelési módszer szerint. Egyik eljárásra sem lehet nagy általánosságban azt mondani, hogy kizárólagosan csak az a helyes, mert egy olyan feltétlenül pontos módszer, mint pl. a leltározás alapján

történi megállapítás gyakorlatilag nem minden esetben vihető keresztül. A megfelelő megoldást tehát csakis iparáganként, egyes esetekben pedig vállalatokként, sőt üzemenként lehet csak kielégítő módon meghatározni.

Hasonló a helyzet a saját rezsiben végzett beruházási, felújítási munkálatokkal is, melyeket általában pontosan csak a könyvelési zárlat után lehet megadni, mivel értéküket a tényleges ráfordítások alapján állapítják meg.

Mindkét adat megállapításának módját és bizonylati alátámasztását végső fokon a belső üzemi statisztika rendszerének kidolgozása fogja megnyugtatóan rendezni, melynek megvalósítását a vállalati számvitel továbbfejlesztéséről szóló 102/1951. N. T. sz. határozat folyó év végéig írja elő.

A fenti problémák megoldásáig azonban az érdekelt vállalatok a kérdéses adatok megállapítását az eddig használt módszer szerint túlnyomórészt szervezési eszközökkel a kívánt határidőre előrehozhatják, anélkül, hogy ezek az adatok megbízhatatlanabbak lennének, mint a 14-re megadott számok. Végeredményben tehát ez sem lehet elfogadható indok arra, hogy a Nemzeti Bank és a Statisztikai Hivatal felé jelentett adatok eltérjenek.

A termelés vonalán mutatkozó eltéréseknél még egy sajátos jelenségre fel kell figyelni. A kiadott utasítások félreérthetetlenül leszögezik, hogy a Nemzeti Bank felé a vállalati teljes termelés jelentendő, mégpedig változatlan áron (terváron). Ennek ellenére több vállalat termelési értékét folyóáron jelentette a Nemzeti Banknak. A kérdés különösen jelentős lehet abban az esetben, mikor a vállalat termelésében mennyiségileg lemaradt, ezt a lemaradást azonban magasabb egységárú gyártmányok előállításával, értékben igyekszik behozni. Az Egységes Árulistában lefektetett árak azonban sok esetben csoportátlagok, melyek a minőségi különbségeket nem tükrözik a megfelelő mértékben, ezért a vállalat számára kedvezőbb a terv teljesítését folyóáron mérni. Az ilyenféle eljárás végeredményben a bérellelőrzés kijátszását jelenti.

A nyomdaipar az egyetlen kivétel, ahol a termelési adatokat valóban folyóáron kell bejelenteni, mivel ennek az iparágak a változatlan árai annyira torzítják sok esetben a termelés tényleges alakulását, hogy a bérellelőrzés alapjául nem használhatók.

Végül ki kell térnünk itt még a villamosenergiaipar problémájára is, ahol a Nemzeti Bank a munkások állománycsoportjában is csak az abszolút eltérést vizsgálja. A villamosenergiaipar termelésének alakulása ugyanis elsősorban a fellépő igényeknek, nem pedig a munkások jó vagy rossz munkájának a függvénye.

*

A Nemzeti Bank és a Statisztikai Hivatal felé jelentett adatok nemcsak termelési, hanem munkaügyi vonalon is eltérnek egymástól. A vállalatoktól bekért indokolásokból többek között megállapítottuk, hogy míg a kérdőíveken az előírásoknak megfelelően a tárgyhóra eső béreket jelentették, addig a Nemzeti Bank kimutatása a tárgyhóban kifizetett béreket tartalmazza. Természetesen ez a gyakorlat a bérellelőrzést irreálissá tenné, mivel így a termelési és béradatok között időbeli eltolódás áll elő. Az új ellenőrzés februártól kezdve ezt a visszasságot — legalábbis elvileg — megszüntette, mivel visszamenőleges béreket csak az előző havi béralap 0,5%-a erejéig lehet kifizetni és csak a tárgyhót követő hónap béralapjának a terhére.

A beralapnak két tétele: a prémiumok és a túlórákért járó bérek jelenthetnek még bizonyos eltolódást, mivel ezeket a tételeket általában a bérfizetési napokig még nem számfejtik, és ezek rendszerint egy hónappal később kerülnek elszámolásra.

Mivel a bérkifizetés állománycsoportonként történik, és az egyes állománycsoportok között az ú. n. beszámítás lehetőségét az N. T. határozat kizárta, ezért a munkavállalóknak a megfelelő kategóriákba való helyes besorolása mind tervezési, mind statisztikai, illetve bérelszámolási vonalon fontos kérdés. A 27/2/1951. N. T. sz. határozat rendelkezése szerint meg kell állapítani a műszaki munkavállalók kategóriájába tartozó munkakörök pontos jegyzékét. Ez a jegyzék hivatott kiküszöbölni azokat a lazaságokat, melyekkel ezen a téren még kétségek nélkül találkozunk. Gyakran megtörtént ugyanis, hogy a vállalatok azoknak a munkavállalóknak bérét, akikre nézve az előírások bizonyos kétséget hagytak atekintetben, hogy melyik kategóriába tartoznak, annak az állománycsoportnak a terhére hívták le, amelyikben a bért még a legkedvezőbbben lehetett elszámolni, tehát lényegében onnan, ahol éppen pénz volt.

A munkaköröket meghatározó jegyzék az érdekeltek legszélesebb bevonásával az Országos Munkabérmegállapító Bizottság Titkárságán kerül összeállításra, és mint az Egységes Foglalkozási Jegyzék kiegészítése, illetve bizonyos mértékig módosítása előreláthatólag júniusban fog megjelenni. A jegyzék, mely az iparágak szakmai sajátosságainak figyelembevételével kerül összeállításra, nemcsak a műszaki, hanem az adminisztratív, kiegészítő és nem ipari munkaköröket is felöleli, mégpedig az egyes munkakörök rövid meghatározásával együtt. Megszünteti a jegyzék az eddigi ú. n. „egyéb“ műszaki, „egyéb“ technikus és más ehhez hasonló meghatározásokat és ezzel együtt az e téren mutatkozó lazaságokat, melyek egyes esetekben ugyancsak a bérellenőrzés kijátszására nyújtottak lehetőséget.

A Nemzeti Banknak jelentett adatok és a statisztikai adatok eltéréseinek egy további oka, mint a vizsgálatok során kiderült, az, hogy sok vállalat nincs teljesen tisztában sem az állományi létszám, sem pedig a beralap fogalmával. Megtörtént például, hogy az ú. n. „kiegészítő“ munkára felvett munkások bérét nem a beralap terhére fizették ki, sőt ezeket a munkásokat állományukban sem szerepeltették, annak ellenére, hogy a vállalatnál egy napnál hosszabb ideig dolgoztak. Volt rá eset például, hogy egy beruházó vállalat által végzett munkához a beruházató vállalat adott munkaerőt, ezek bérét azonban nem a beralap terhére számolták el. Előfordult az is, hogy a kivitelező vállalat saját munkásainak bérét a beruházást végeztető vállalat beralapjából fizették ki. Mivel ezek a szabálytalanságok, illetve sok esetben visszaességek nem egyedülálló esetként jelentkeztek, feltétlenül szükséges ezen a téren is a félreértések, helytelen értelmezések tisztázása.

A beralap fogalmának helytelen értelmezésére mutat az is, hogy a vállalatok egy része az eltérésekkel kapcsolatban még mindig az 1951. évi tervekben szereplő ú. n. „egyéb bérköltség“-re hivatkozik, melyet szerintük a Nemzeti Bank a munkaberalapnál tart nyilván. Attól eltekintve, hogy ez a tétel a munkaberalapba eddig sem tartozott, 1951. évi tervezésünk ezt a fogalmat már nem is használja, a munkaügyi tervekben nem is szerepel, hanem az önköltségi tervek „különféle költségek“ tételében kerül megtervezésre.

Az eltérések egy további része abból adódott, hogy a statisztikában előírás szerint a levonás nélküli, bruttó béreket szerepeltették, míg a Nemzeti Banktól csak a nettó béreket hívták le, ami a bérellenőrzés kijátszásának egy újabb formája.

A felsorolt hibás eljárásokon kívül a kétféle adat összehasonlítása néhány eddig tisztázatlan kérdésre hívta fel a figyelmet. Így az előírások szerint a természetbeni juttatások a beralaphoz tartoznak, azonban ezek eddig még a bérellenőrzésből kimaradtak. Ez a tétel pedig egyes iparágakban jelentős, a szénbányászatban gyakran a beralap 5—8%-át is eléri.

Nincs véglegesen tisztázva az állományon kívüli személyzet beralapja sem, melyről az N. T. határozat nem intézkedik, illetve nem mondja meg, hogy melyik állománycsoportban kell lehívni. Leghelyesebb lenne, az adminisztratívokkal együtt, a vegyes állománycsoportban kezelni ezt a tételt, szükséges azonban a kérdésnek az illetékesek részéről történő egyetemes szabályozása.

A Nemzeti Bank a műszakiak, az iparostanulók és az ú. n. „vegyes” állománycsoportban a létszámtervet is ellenőrzi. Míg azonban a terv állományi létszámra vonatkozik, addig a Nemzeti Bank a tényszámoknál bérlistalétszámot kér be, tehát a két adat összehasonlításra csak fenntartásokkal alkalmas. A végleges rendezés még ezen a téren is hiányzik.

*

A fentiekben beszámoltunk a bérellenőrzésnek azokról a statisztikai vonatkozású kérdéseiről, melyek tisztázása a helyes és hatékony ellenőrzésnek lényeges feltételeit jelentik. A felvetett problémák azonban nemcsak a bérellenőrzés, hanem a statisztikai adatszolgáltatás szempontjából is jelentősek, mivel az így felszínre került problémák megoldása folytán az adatszolgáltatás pontossága és megbízhatósága is nőni fog.

A kérdés nagy fontosságára való tekintettel a Népgazdasági Tanács 27/2/1951. N. T. számú határozata IV. részének 6. pontja kimondja, hogy „annak érdekében, hogy a tervteljesítéssel és beralapfelhasználással kapcsolatos, az adatszolgáltatás pontosságát zavaró körülmények mielőbb megszüntjenek, a Statisztikai Hivatal elnöke hívjon össze értekezletet a vállalati és minisztériumi vezetőkkel és főkönyvelőkkel”.

A határozatnak megfelelően az értekezlet megtartására f. évi április hó 7-én került sor, melyen résztvettek a Kohó- és gépipari minisztérium, a Bánya- és energiaügyi minisztérium, a Könnyűipari minisztérium, az Élelmezési minisztérium, az Építésügy minisztérium, a Közlekedés- és postaügyi minisztérium, a Népgazdaság Tanács Titkársága, az Országos Tervhivatal, a Magyar Nemzeti Bank, valamint különböző iparágakba és különböző minisztériumok felügyelete alá tartozó húsz nagy vállalat képviselői.

Az alábbiakban ismertetjük az értekezlet menetét, illetve a fontosabb felszólalásokat.

Az értekezletet *Pikler György*, a Központi Statisztikai Hivatal elnöke nyitotta meg, majd *Lukács Ottó*, a Központi Statisztikai Hivatal Iparstatisztikai főosztályának vezetője ismertette a megjelentek előtt az értekezlet összehívásának célját, mely abban áll, hogy az eddigi tapasztalatok alapján meg kell vizsgálni, hogy milyen mértékben vannak meg a tárgyi lehetőségei annak, hogy a beralapfelhasználást valóban megbízható adatok alapján ellenőrizni lehessen.

A vállalatok által a Statisztikai Hivatalnak és a Nemzeti Banknak szolgáltatott adatok csak néhány helyen egyeztek meg pontosan. Ezt az állapotot a legrövidebb időn belül meg kell szüntetni, és ki kell dolgozni azokat a módszereket, melyek biztosítják, hogy a vállalati főkönyvelő és statisztikus által szolgáltatott adatok megegyezzenek.

A béralaptervek ellenőrzésénél természetesen a tervezési utasításokban lefektetett szempontok az irányadók, az ellenőrzés csak a tervezéssel azonos elvek alapján történhetik.

A tárgyalás során két kérdéscsoportot kell elkülöníteni, mégpedig

1. a termelési érték meghatározásával,
2. munkabérekkel kapcsolatos kérdéseket.

A továbbiakban Lukács Ottó röviden összefoglalta még az adatok közti eltérések lényegesebb okait, melyekkel az előzőekben már részletesen foglalkoztunk.

Landler Jenő Máv. Járóműjavító Ü. V. A vállalatnál nehézségekbe ütközik a befejezetlen és félkésztermékváltozásoknak az előírt határidőre történő megállapítása, úgyszintén sajátságos bérfizetési rendszerükből kifolyóan a béradatokat is csak a tárgyhót követő 12-ig tudják összeállítani.

Könnnyűipari minisztérium (Gadó): A vállalatok a béralap igénybevételekor megadott indoklásai túlnyomórészt annak bizonygatásában merülnek ki, hogy amennyiben a befejezetlen termékváltozást is jelenthetnék, úgy termelési eredményük magasabb lenne. Felveti, hogy megoldható lenne-e a befejezetlen termelés számbavétele azokban az iparágakban is, ahol ezt nem tervezték meg?

Rákosi Mátyás Művek (Spiró): Mivel a bérellenőrzésnél a vállalati teljes termelés szolgál alapul, ezért a befejezetlen termelést az előírt iparágakban figyelembe kell venni. A befejezetlen termelésnek 8-ra való megállapítása helyes szervezéssel meg is oldható. A Rákosi Mátyás Műveknél épp a kongresszusi verseny során igazolódott be, hogy a határidők betartása elhatározás kérdése. A vállalat épp a béralapellenőrzés fontossága miatt bevezeti a félkésztermékek havi leltározását, és adatai nemcsak előbb fognak rendelkezésre állni, hanem pontosabbak is lesznek.

Kispesti Textilgyár (Harsányi): A textilipar a béreket 8-án fizeti ki, áprilisban azonban 8-a vasárnapra esett, így a kifizetés már pénteken, tehát 6-án megtörtént, ami azt jelenti, hogy mind a bérelszámolással, mind pedig a termelési érték megállapításával már 5-re el kellett készülni, hogy a Nemzeti Bankhoz a bérigénylést idejében be tudják nyújtani. A korai határidők miatt a félkészkülönbözet megállapítása nehézségekbe ütközött. Kéri, hogy az adatokat a hó 20-ig korigálni lehessen.

Magyar Vagon- és Gépgyár (Papp): A vállalatnál bizonyos esetekben nehézségekbe ütközik a befejezetlen- és félkészállománykülönbözet szétválasztása. Vállalaton belül az üzemeket aszerint csoportosították, hogy melyikben figyeljék meg a befejezetlen termelést. Azokban az üzemekben, ahol a gyártási folyamat tartama ezt nem indokolja (pl. csavargyár), a befejezetlen termelést nem mérik. A befejezetlen termelés könyvelési alapon és munkaórák alapján történő felmérésével kapcsolatban megállapította, hogy a két módszer alapján kimutatott érték azért tér el, mert

a könyvelésben a gyártás kezdetekor az anyagkivételezések folytán a magasabb érték előbb jelentkezik, míg a munkaórák alapján történő számbavételnél ez későbbi időpontra tolódik el. A vállalat épp a bérellenőrzéssel kapcsolatosan bevezette a dekádonkénti termelési jelentéseket, hogy így hónap közben is pontosan tájékozva legyenek a termelés, illetve a tervteljesítés alakulásáról.

Országos Tervhivatal (Szattler): Ismertette azokat a szempontokat, amelyek a Tervhivatal és a Statisztikai Hivatalt vezették akkor, mikor a befejezetlen állománykülönbözet tervezésétől és számbavételétől számos iparágban eltekintett. Az első szempont, mely ezt az intézkedést indokolja, az, hogy a statisztikai adatok bizonyossága szerint számos iparágban a befejezetlen állomány ingadozása 1% alatt mozog. Ennek állandó és rendszeres megtervezetése, illetve számbavétele csak bürokráciát szülne. Másik szempont az volt, hogy a befejezetlen állománykülönbözet megtervezése lazaságot vinne magának a termelési értéknek és ennek folytán a tervteljesítésnek megállapításába, a befejezetlen termelés értékelésének labilis volta miatt.

Ha a vállalat tervszerűen dolgozik, nem tételezhető fel, hogy a termelés során bizonyos helyeken torlódások következzenek be, és ezáltal számottevő befejezetlen termék álljon elő. A termelés egyes fázisait be kell ütemezni, ezt tervszerűen keresztül is kell vinni, így az említett torlódások feltétlenül elkerülhetőek lesznek.

Kőbányai Sörgyár: A befejezetlen állománykülönbözettel nemcsak ott van probléma, ahol nem tervezték meg, hanem néha ott is, ahol ez megtörtént. A befejezetlen terméknek ugyanis — főleg anyagigényes gyártmányoknál — igen nagy százalékát teszi ki az anyaghiány, legyártásuk pedig aránylag kis munkagényességgel jár. Már most abban az esetben, ha a megtervezett befejezetlen terméket anyaghiány vagy idényszerűségi nehézségek miatt a vállalat nem tudta legyártani, termelési eredménye rossz képet mutat, ez korlátozza a beralapigénybevétel lehetőségét, annak ellenére, hogy a hiányzó termelési érték viszonylag minimális munkaerőráfordítást igényel csak.

Másik probléma, hogy a saját rezsiben végzett beruházások és felújítások értékét a kívánt határidőre csak úgy tudják megállapítani, hogy a tárgyhoz első két dekádjához az előző hó utolsó dekádját számítják hozzá.

Könyvüipari Minisztérium (Helfiné): Több nagy vállalat (pl. Győri Gráb, Egyenruhaipari V.) a Statisztikai Hivatalnak a hónap elején kapott jóváhagyott tervszámot jelentette, és ehhez mérte a tervteljesítést, ezzel szemben a hónap közben — részben indokoltan, részben indokolatlanul — tervmódosítást kértek, és a Nemzeti Bankba benyújtott bérigénylési lapra a kért, de jóvá nem hagyott tervet írták be mind a termelési, mind pedig a munkabéralaptervénél. A Gyermekegyenruhaipari Vállalatnál például, ahol ezt a szabálytalanságot a tárgyhoz észre sem vették, a helyzet az volt, hogy február 1-én a vállalat által kimutatott 13%-os megtakarítás helyett a beralapot 46%-kal túllépték. Ez a példa a tervfegyelem rendkívüli lazaságára mutat. A vállalat ugyanis a főosztály által elrendelt nagy átalakítás után szóbelileg megbeszélte, hogy termelési tervét leszállítják, kérelmét azonban írásban nem adta be, a Nemzeti Bankhoz viszont az általa elgondolt leszállított termelési tervszámot jelentette, de az eredeti beralaptervvel.

Magyar Vagon- és Gépgyár: Mivel a darabbér bevezetése óta a bérek alakulása egyenes arányban áll a termelés alakulásával, ezért a termelési értéket bizonyos esetekben a darabbérek alapján állapítják meg. Egyes vállalatok különleges rendeltetésű termékeiket termelési értékükben nem tüntetik fel, az erre fordított béreket viszont beralapjuk terhére fizetik ki. Mivel ezek a tételek nőnek, feltétlenül szükséges erre vonatkozóan egy egységes rendelkezés, mert a kérdés a vállalatok beralapját érzékenyen érinti.

A termelési érték megállapításával kapcsolatos felszólalásokra válaszolva, *Lukács Ottó* (Központi Statisztikai Hivatal) megállapította, hogy a hozzászólások több megoldásra váró problémát vetettek felszínre, melyeket az illetékes minisztériumokkal és a Tervhivatallal egyetértésben meg kell oldanunk.

A munkabérelapellenőrzés egyúttal mind a tervezés, mind pedig a statisztikai munka megjavításának is egyik fontos eszköze. Tanulságos volt Spiró elvtárs hozzászólása, aki elmondotta, hogy a Rákosi Mátyás Művekben a befejezetlen termelés megállapításának határidejét előbbre tudták hozni. Ha pedig az ország legnagyobb vállalatában ez megoldható volt, akkor a szervezési módszerek helyes alkalmazásával ez máshol sem lehetetlen.

Azokban az iparágakban, ahol a befejezetlen termelés általában jelentéktelen, ott ezt a jövőben sem tervezzük meg, és nem is mérjük még abban az esetben sem, ha néha egyes helyeken a befejezetlen termelés összetorlódik. Az ilyen szórványosan előforduló esetek nem befolyásolhatják általánosságban a tervezés, illetve a statisztika rendszerét. A tervet mérni csak úgy tudjuk, ha a teljesítés ugyanolyan felépítésű, mint maga a terv. Ezért nem helyeselhető Gadó-elvtársnak az a javaslata, hogy a befejezetlen termelést azokban az iparágakban is vegyük számba, ahol ezt nem tervezték meg.

Abban az esetben, ha a vállalat előre tudja, hogy a műszaki adottságok meg fognak változni, akkor a béreket is ennek figyelembevételével kell megterveznie.

Az értekezlet a továbbiakban rátért szorosán a munkabérekkel kapcsolatos kérdések megtárgyalására.

A felszólalók rámutattak arra, hogy az új bérellelőrzési rendszer bevezetése óta a lehívott munkabérek általában már a tárgyhóra vonatkoznak, csupán a túlórák és a prémiumok jelentenek még problémát, amelyek egyik hónapról a másikra tolnak el.

Lukács Ottó (Központi Statisztikai Hivatal) rámutatott, hogy, mint a felszólalások is alátámasztották, a munkaügyi problémáknál is a fegyelem kérdése a döntő. Ez maga megoldja a legtöbb kérdést. Rámutatott arra, hogy a túlórákat helyesebb lenne mindig naptári hónaponként elszámolni, ahogy ez a Szovjetunióban is történik. Feltétlenül célszerű lenne a prémiumokat is a tárgyhónapra elszámolni. Ha azonban ez jelenleg tényleg megoldhatatlan, akkor valóban helyes ezeknek egy hónappal való rendszeres eltolása. Ennek megfelelően kell a statisztikai utasításokat is kiegészíteni. Kivételt képez néhány könnyűipari vállalat, ahol a prémium már a tárgyhóra vonatkozóan is jelenthető.

Rámutatott végül arra, meg kell oldani, hogy a munkaügyi kérdőívek beküldési határidejét, éppúgy, mint a Nemzeti Banknál, a Statisztikai Hivatalnál is 14-éről 8-ára hozzuk előre. Sem a Szovjetunióban, sem egyetlen szocializmust építő államban nem érkezik be a statisztika olyan későn, mint éppen nálunk. A határidő előrehozatalát egyes iparágakban máris meg lehet valósítani és helyes szervezéssel ezeknek az iparágaknak köre tovább bővíthető.

Az értekezlet *Pikler Györgynek*, a Központi Statisztikai Hivatal elnökének zárószavával végződött.

*

A Statisztikai Hivatalban megtartott, fentiekben ismertetett értekezlet, ha lényegében új problémákat nem is vetett fel, mégis eredményes volt, mert mód nyílt arra, hogy a vállalatok elmondják, hogy milyen téren vannak nehézségeik, illetve, hogy hol, milyen eredményeket értek el.

Az értekezlet megtartása óta az Építésügyi Minisztérium, hasonlóan a kohó- és gépipari, valamint a bányá- és energiaügyi miniszternek még februárban kiadott rendeletéhez, részletesen szabályozta mindazokat a kérdéseket, amelyek a bérellelőrzéssel kapcsolatosak. A könnyűipari miniszter ugyancsak körrendeletben utasította a vállalatokat, hogy a Statisztikai Hivatal felé jelentett adatoknak meg kell egyezniük a munkabérigénylőlapba beírt adatokkal.

A felmerült problémák egy része a kiadott rendelkezések következtében már tisztázódott, azonban a következő kérdések még megoldásra várnak:

1. A befejezetlen termelés mérésének megállapítása.
2. A saját rezsiben végzett beruházások, felújítások értékelésének meghatározása.
3. Különleges rendeltetésű termékek gyártásának beralapfedezete.
4. Prémiumok elszámolása.
5. Túlórák elszámolása.
6. A beralapba tartozó természetbeni juttatásoknak a bérellelőrzésbe való bevonása.
7. Az állományon kívüli személyzet beralapjának ellenőrzése.
8. A vállalatok létszámjelentésének a Nemzeti Bank felé is átlagos állományi létszámmra kell vonatkoznia.

A bérellelőrzés előírászerű lebonyolítása, a felmerült indokolatlan eltérések okainak felszámolása a legteljesebb mértékben az állami fegyelem, a tervfegyelem kérdése. A Népgazdasági Tanács határozatának maradéktalan megvalósítása, melynek során az üzemi statisztikusokra is komoly feladat hárul, elengedhetetlen feltétele annak, hogy bérezési rendszerünk szocialista elvét és fegyelmét a termelés és termelékenység emelkedésével arányban álló túllépések ne veszélyeztessék.